

はじめに

バックコック研究プロジェクトにかかわってきた有志と『百穀社通信』第18号をみなさまにお届けするとともに、『百穀社通信』の再刊をご報告いたします。

前号の『百穀社通信』第17号が刊行されたのが2007年3月のことです。この間、13年の年月が経った以上に、多くの変化がありました。

とくに、バックコック研究を立ち上げ、プロジェクトを引っ張ってこられた日本側の桜井由躬雄先生（東京大学名誉教授）が2012年に、ベトナム側のファン・フイ・レー（Phan Huy Lê）先生が2018年に逝去されました。『百穀社通信』の再刊をお二人にまずご報告したいと思えます。

桜井先生は2010年に心不全で入院された際、退院後の先生の主要な三つの仕事のひとつとして、「バックコックムラ第二版」（桜井由躬雄. 2006. 『バックコック：歴史地域学の試み』の第二集の意）の整理と出版を考えておられました。そして、その主題を次のように考えておられたようです¹。

バックコックムラ報告の最大の問題は、すさまじく変わり、今なお変わりつつある社会をどのように理解し、記述するかだ。農業が減び、ムラがなくなるのか。そうではあるまい。ムラとよばれる、変わらない「なにか」があり、その現れ方が時代の変化に対応していくのだ。その「なにか」はまだわからない。「なにか」の理解こそがバックコック報告第二版の主題だろう。

志半ばで逝かれた桜井先生の遺志を継ぎ、バックコック報告第二版を完成させることが、『百穀社通信』再刊のひとつの目的であることは間違いありません。しかし同時に、新しい世代による新しいバックコック研究の成果を公開していくことが再刊のもうひとつの目的です。

桜井先生によると、バックコック研究プロジェクトは、2003年に終了を宣言されたそうです。しかし、その後も、あたかもプロジェクト自身が生命をもっているかのように、さまざまなメンバーによってプロジェクトは継続されてきました。1995年以降実施されてきたバックコック研究のひとつの重要な調査である、Xóm B 集落のすべての世帯を対象とした社会経済調査も、2005年、2010年に実施されただけでなく、桜井先生が亡くなられた後の2015～16年にも実施されてきました。桜井先生を偲ぶ会で流されたビデオレターの中で合作社主任（当時）のクイさんは、「バックコック研究はいまだ終わっておらず、桜井先生がいなくなってもバックコックの人はバックコック研究をサポートし続ける」と言ってくれました。そ

¹ この引用は、タイ国日本人会の会報誌『クルンテープ』（2010年11月号～2012年11月号）に書かれ、のちに『一つの太陽 オールウエイズ』として出版社めこんから2013年に刊行されました。引用は、後者の229～230ページからの抜粋です。

してその言葉の通り、この13年間、クイさんと村の人たちは、さまざまな形のバックコック研究をサポートし続けてくれました。村の人とともにバックコック研究を有志で継続し、新たな村落研究のベース基地とすべく、『百穀社通信』を再刊することにしました。

今後の『百穀社通信』では、2007年以降も継続して行われていた調査結果や内容について順次、掲載していく予定です。再刊にあたって有志で資料を整理している際、この13年間にわたる村とのおつきあいは、単なる、調査者・被調査者の関係を越えたものであることを実感しました。村の人が農村視察のため来日したり、村の人と共同で红河デルタ各地の農産物市場調査に出かけたりしたこともありました。日本人学生が村を訪問するだけでなく、ベトナム人学生が村でのフィールドワークにバックコックを訪問することもありました。また、プロジェクト・メンバーが間に入り、バックコック調査が開始された直後の1996年に在ベトナム日本国大使館を通じた草の根の支援事業に申請し、村が小学校建設資金を獲得したことがありましたが、それから20年を経た2017年にも再び申請し、幸いにも資金を獲得することができました。今後の『百穀社通信』では、村で得られた調査結果だけでなく、地域との関わり合いを含めた村落研究の新しい活動としての広義の研究成果について発信していく予定です。タインロイ社、ナムディン省とヴァン県、ベトナム国家大学ハノイ校、ベトナム学開発研究所、同校人文社会大学をはじめとする関係諸機関に御礼申し上げるとともに、みなさまからの情報提供・ご意見・ご要望を歓迎いたします。

柳澤雅之

京都大学東南アジア地域研究研究所

* 本研究は、京都大学東南アジア地域研究研究所共同利用・共同研究拠点「地域情報資源の共有化と相関型地域研究拠点の推進」共同研究「グローバル化・都市化時代のベトナム農村研究手法の再構築（研究代表者：藤倉哲郎（愛知県立大学外国語学部国際関係学科・准教授）」、2019年4月～2020年3月」による研究の成果である。

LỜI MỞ ĐẦU

Tôi và một số bạn đồng nghiệp trẻ là thành viên Dự án nghiên cứu Bách Cốc xin vui mừng thông báo *Thông tin Bách Cốc* được tiếp tục xuất bản. Chúng tôi vinh dự giới thiệu *Thông tin Bách Cốc* số 18 với quý độc giả, những người quan tâm đến Dự án nghiên cứu Bách Cốc.

Thông tin Bách Cốc gần đây nhất là số 17, được xuất bản vào tháng 3 năm 2007. Trong hơn 13 năm qua đã diễn ra nhiều biến cố và thay đổi.

Trước hết, Giáo sư SAKURAI Yumio (Giáo sư danh dự Đại học Tokyo), người chủ trì phía Nhật của Dự án nghiên cứu Bách Cốc, đã qua đời năm 2012. Sau đó, Giáo sư Phan Huy Lê (Giáo sư Đại học Quốc Gia Hà Nội, Chủ tịch Hội Khoa học Lịch sử Việt Nam), người chủ trì đầu tiên phía Việt Nam của Dự án, đã qua đời năm 2018. Hơn ai hết, chúng tôi xin thành kính báo cáo trước vong linh hai thầy về việc *Thông tin Bách Cốc* được tiếp tục xuất bản.

Khi phải nhập viện vì suy tim năm 2010, Giáo sư SAKURAI đã tâm niệm rằng một trong ba công việc chính mà ông sẽ thực hiện sau khi xuất viện là xuất bản cuốn sách *Báo cáo Bách Cốc tập II* (*Báo cáo Bách Cốc tập I*: SAKURAI Yumio, 2006, *Sơ thám Lịch sử Khu vực học: Bách Cốc*). Không những thế, dường ông đã cân nhắc chủ đề của *Báo Cáo tập II* như sau²:

Vấn đề lớn nhất của Báo Cáo Bách Cốc là làm sao mô tả và lý giải được tình trạng xã hội đã và đang trải qua nhiều biến đổi với tốc độ nhanh chóng. Liệu nông nghiệp có được duy trì hay không? Liệu làng có biến mất chẳng? Không hẳn vậy. Có một số điều không hề thay đổi tuy một số biểu hiện của cái gọi "làng" đã và đang thay đổi nhằm đáp ứng những thay đổi của thời đại. Tôi chưa rõ nó sẽ là gì. Tìm hiểu về những điều đó sẽ là chủ đề của Báo Cáo tập II.

Giáo sư SAKURAI đã ra đi khi chưa kịp hoàn thành tâm nguyện của ông. Việc tiếp tục thực hiện *Báo Cáo Bách Cốc Tập II* nhằm kế thừa ý nguyện của Giáo sư Sakurai và đồng thời là một trong những mục đích xuất bản *Thông Tin Bách Cốc* lần này. Bên cạnh đó, *Thông tin Bách Cốc* số 18 được biên soạn nhằm công bố kết quả nghiên cứu Bách Cốc của thế hệ các nhà nghiên cứu tiếp bước Giáo sư trong thời gian vừa qua.

² Đoạn trích trên được Giáo sư Sakurai viết trên Krung Thep, bản tin của Hội người Nhật tại Thái Lan (số tháng 11 năm 2010 đến tháng 11 năm 2012), sau đó được in lại trong cuốn *Hitotsu no Taiyo: Always (Một mặt trời: Mãi mãi)* được NXB Mekong xuất bản năm 2013 (tr. 229-230).

Giáo sư Sakurai đã một lần tuyên bố rằng Dự án nghiên cứu Bách Cốc đã hoàn thành và kết thúc vào năm 2003. Tuy nhiên, kể từ đó, Dự án đã được tiếp sức bởi nhiều thành viên khác nhau, dường như Dự án có một sinh mệnh. Một trong những nghiên cứu quan trọng của Dự án Bách Cốc là cuộc khảo sát toàn diện về tình hình kinh tế xã hội lấy đối tượng là tất cả các hộ gia đình trong xóm B. Cuộc khảo sát này không chỉ được tiến hành trong những năm 1995, 2000, 2005 và 2010 mà còn được tiếp tục trong các năm 2015 – 2016, sau khi Giáo sư Sakurai mất. Trong video được gửi đến từ Bách Cốc và chiếu tại lễ truy điệu Giáo sư SAKURAI, ông Quý, Chủ nhiệm Hợp tác xã Cốc Thành (đương thời) tâm sự rằng Nghiên cứu Bách Cốc chưa kết thúc. Dù Giáo sư Sakurai đã ra đi, nhưng dân làng Bách Cốc sẽ tiếp tục hỗ trợ nghiên cứu Bách Cốc." Đúng như vậy, trong 13 năm qua, ông Quý và dân làng đã hỗ trợ nghiên cứu Bách Cốc dưới nhiều hình thức khác nhau. Đó cũng chính là bối cảnh thúc đẩy chúng tôi tái khởi động việc xuất bản *Thông Tin Bách Cốc* nhằm tiếp tục hợp tác với người dân địa phương trong nghiên cứu Bách Cốc, đồng thời đưa công trình này trở thành nền tảng cho nghiên cứu theo hướng mới về làng xã.

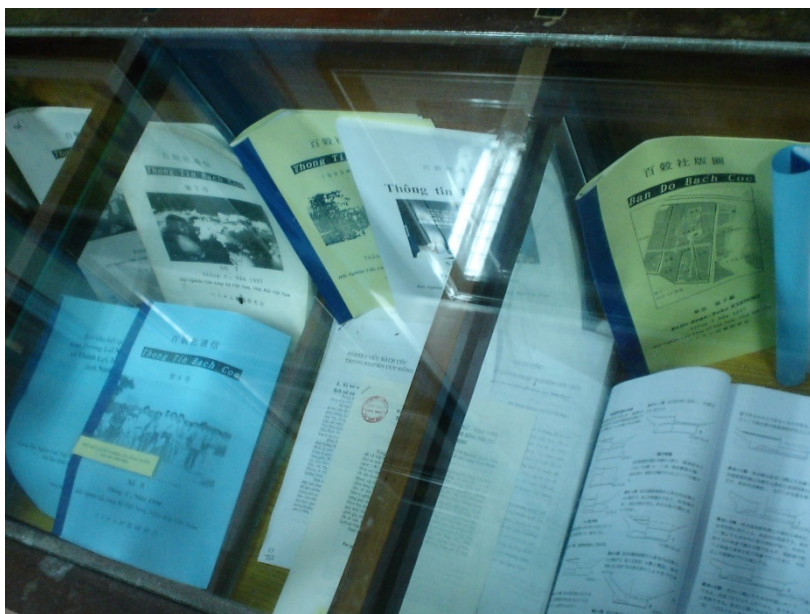
Trong thời gian tới, chúng tôi dự định lần lượt công bố kết quả và nội dung của các cuộc khảo sát đã được thực hiện liên tục từ năm 2007 trong các số *Thông Tin Bách Cốc* tiếp theo. Khi sắp xếp lại các tài liệu để chuẩn bị xuất bản, chúng tôi càng cảm nhận được mối liên hệ giữa chúng tôi với dân làng 13 năm qua không đơn thuần là quan hệ giữa phía thu tập thông tin và phía cung cấp thông tin. Trong thời gian đó, các cán bộ xã Thành Lợi và Hợp tác xã Cốc Thành đã có dịp sang Nhật Bản để tìm hiểu tình hình sản xuất nông nghiệp tại một số vùng nông thôn Nhật Bản. Chúng tôi cũng đã cùng với các anh đi khảo sát thị trường nông sản trên khắp đồng bằng sông Hồng. Bên cạnh đó, không chỉ sinh viên, nghiên cứu sinh Nhật Bản, mà còn nhiều sinh viên, học viên cao học, nghiên cứu sinh Việt Nam đã đến làng Bách Cốc tìm hiểu làng và thực tập phương pháp nghiên cứu thực địa. Ngoài ra, vào năm 1996, khi cuộc khảo sát tại Bách Cốc mới bắt đầu, nhóm chuyên gia Nhật Bản đã làm cầu nối xin dự án hỗ trợ thông qua Đại sứ quán Nhật Bản tại Việt Nam để xây dựng trường tiểu học tại địa phương. Sau 20 năm, vào năm 2017, đơn xin tài trợ của trường tiểu học lại một lần nữa được chấp nhận.

Bằng việc xuất bản các số tiếp theo của *Thông Tin Bách Cốc*, chúng tôi mong muốn không chỉ giới thiệu các kết quả khảo sát cụ thể, mà còn phổ biến những thành quả nghiên cứu mới theo nghĩa rộng, bao gồm các cách tiếp cận mới như tương tác giữa các nhà nghiên cứu và cư dân địa phương.

Chúng tôi xin bày tỏ lòng biết ơn chân thành tới các tổ chức và cá nhân đã và đang hỗ trợ Dự án nghiên cứu, đặc biệt là xã Thành Lợi, huyện Vụ Bản và tỉnh Nam Định; Viện Nghiên cứu Việt Nam học và Khoa học Phát triển, Trường Đại học Khoa học Xã hội và

Nhân văn và Đại học Quốc gia Hà Nội. Chúng tôi mong nhận được từ quý độc giả những thông tin, ý kiến đóng góp, gợi ý để nâng cao hơn nữa chất lượng nghiên cứu của Dự án.

YANAGISAWA Masayuki
Trung Tâm Nghiên Cứu Đông Nam Á, Đại Học Kyoto

Triển lãm làng Việt cổ Bách Cốc (huyện Vụ Bản, tỉnh Nam Định)